

ARHITEKT VJEKOSLAV BASTL

RADOVI 1901-1910.

ZLATKO JURIĆ

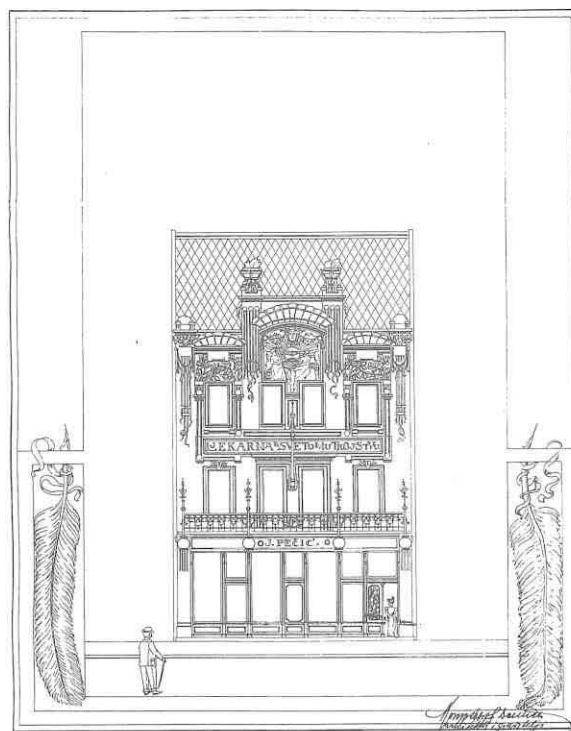
Tri učenika prve generacije Graditeljske škole, Viktor Kovačić, Vjekoslav Bastl i Josip Marković, unijet će velike promjene u arhitekturu Zagreba na prijelazu stoljeća. Glavna je promjena početak profesionalnog djelovanja druge akademski obrazovane generacije arhitekata, koja je konačno raskinula s historicizmom i donijela modernistički secesijski senzibilitet. Teorijski prolog bila je radikalna kritika visokog historicizma u dopisima Josipa Markovića iz Pariza 1897. godine. Njegovi analitički tekstovi posredno objašnjavaju s kakvim su mišljenjem o zagrebačkoj suvremenoj arhitekturi pošli na dalje školovanje. Akademskim obrazovanjem u Parizu stjecala se europski utemeljena kritička optika prema arhitekturi historicizma, ali i duhovna otvorenost prema suvremenim zbivanjima u Europi. Arhitekt Josip Marković mišljenja je da se grad Zagreb vrlo brzo i neravnomjerno razvijao, jer se stječe dojam "kao da je netko čarobnom palicom udario o tlo hrvatske Kapitele, preobrazi se ona u posljednja dva desetogodišta tako, da oni, koje (...) poslovi, recimo nakon 25 godina, dovedu u Zagreb, nebi vjerovali, da je to onaj isti donji grad, koji su nekad upoznali."¹ U vrlo ironičnom tonu polemizira se s nekim tko ne bi mogao shvatiti "da fenomenalna kupola na Starčevićevom domu, ona pozlaćena na Schlesingerovoj palači, pak laboratorij, za tim vodoskok na Zrinjvcu, epokalna gimnazija, romantični krovovi obrtne škole, lirički glazbeni zavod i mnogi takvi monumenti ne imaju svoga posebnoga tipa i smjera, da ne čine prave epoke u novom razvitku Zagreba (...) gdje je (...) sve moderno, sve velegradsko."² Nakon što je neodmjerenoj poruzi izložena većina arhitektonskih ostvarenja prve akademske generacije arhitekata (Hönigsberg & Deutsch, Hermann Bollé, Ludwig & Hülsner, Grahor & Klein) bespoštedna kritika gradogradnje i arhitekture historicizma nastavljena je tvrdnjom da "kod nas vlada neki krivi, nesnosni i opasni duh, koji ne znam kako da ga krstim. Taština recimo. Nama se dopadaju tornjići, pozlaćene kupolice, figurice, pa makar bile iz sadre, a taj naš duh, taj pokvareni ukus vrlo dobro poznaju neki arhitekti, oni nas dapače tako odgajaju."³ Nakon kritike historicizma, nastoji se pokazati gdje se formira novo mišljenje o arhitekturi jer se "u naše doba mnogo govori

o modernom slogu (...). Ako se ipak taj slog igdje javlja, to je zaista u Parizu; tu se javlja realizam. (...) I u Beču se opažaju znaci nove struje, koja ima postati, po starom svojstvu umjetnosti, karakteristika svoga, našega doba."⁴ Josip Marković formulira opće ciljeve kojima bi druga akademska generacija "proniknuta ljubavlju za svoj dom i visoko shvaćajući svoje zvanje i zadaću, (trebala) za koji decenij iz Zagreba zaista učiniti prvi velegrad na slavenskom jugu i Balkanu, te tako u istinu označiti epoku samostalnoga, zdravoga i modernoga napretka Zagreba."⁵ Nastavak radikalne kritike arhitekture visokog historicizma i profesionalnog djelovanja prve akademski obrazovane generacije arhitekata izvršio je Viktor Kovačić u brojnim polemičkim napisima i kritičkim tekstovima. Dok Josip Marković i Viktor Kovačić u razdoblju od 1900. do 1910. godine relativno malo projektiraju, a mnogo više polemiziraju i teorijski promišljaju arhitekturu, arhitekt Vjekoslav Bastl posvećuje se isključivo projektantskom radu. Profesionalno djelovanje započinje 1901. godine u velikom projektantskom poduzeću Hönigsberg & Deutsch, gdje ostaje sve do 1906. godine, kada stječe ovlaštenje civilnog arhitekta. Odluka o zapošljavanju u visoko produktivnom arhitektonskom poduzeću složene organizacije istovremeno je i hrabra i sretna. Hrabra, jer je postojala mogućnost potpunog onemogućavanja bilo kakvog inventivnog pristupa i krutog inzistiranja na provjerenim načinima poslovanja, koje je poduzeću omogućilo impozantan rast u nepunih petnaest godina. Sretna, jer je arhitektonsko poduzeće Hönigsberg & Deutsch potpuno neočekivano postalo mjesto stvaralačke promocije arhitekata druge akademske generacije i pretvaranja modernističkih teorijskih postavki u realna arhitektonska ostvarenja. S lakoćom se prešlo od već savladane inženjerske upotrebe nosivih mogućnosti novih materijala na arhitektonsku upotrebu konstruktivnih svojstava armiranog betona i čelika, brzo i uspješno prilagodavanje organizacije jednog velikog projektnog poduzeća na izrazito sofisticirane i elitne artistske zahtjeve arhitekta Vjekoslava Bastla. Uspješnost prilagodbe dokazuje izvrsnu stručnu informiranost, široku toleranciju i društvenu nekonvencionalnost

vlasnika poduzeća Lava Hönigsberga i Julija Deutscha. Neočekivana je društvena nekonvencionalnost, jer se mogla očekivati s obzirom na velika društvena priznanja, daleko veća konzervativnost u području estetike. Nekonvencionalnost je vjerojatno posljedica duhovnog liberalizma vlasnika.

Tolerancija prema drugačijem umjetničkom svjetonazoru posljedica je informiranosti o europskim arhitektonskim zbivanjima. Budući da su u potpunosti poznavali studentske radove Vjekoslava Bastla, objavljene u vodećim europskim arhitektonskim časopisima, "Architektonische Monatshefte" iz Leipziga i "Der Architekt" iz Beča koji je u posebnom dodatku "Aus der Wagner Schule" jednom na godinu objavljivao radove najboljih studenata. Arhitekt Vjekoslav Bastl djelovanjem u poduzeću stvara arhitektonski opus kojim nas direktno povezuje sa suvremenim ostvarenjima europske moderne. Razlozi koji su omogućili opisani smjer događanja kompleksna su posljedica snažnog razvoja poduzeća. U razdoblju od osnivanja 1888. godine, do 1900. godine poduzeće Hönigsberg & Deutsch razvilo se od malog arhitektonskog projektnog atelijera umjetničke orijentacije do arhitektonsko-građevnog poduzeća koje istovremeno projektira i izvodi, i orijentirano je na rutinsku proizvodnju ostvarenja standardne arhitektonske vrijednosti. Sve većim širenjem poslova napravljen je institucionalni pomak od fleksibilno organiziranog atelijera prepoznatljive arhitektonske fizionomije do visoko organiziranog i efikasnog mehanizma poduzeća, ali prilično neodređene arhitektonske fizionomije. S vremenom su se sve više učvršćivali poslovni odnosi i stizala su visoka društvena priznanja: 1901. godine postali su c. i kr. dvorski arhitekti, te je poduzeće bilo sve manje sposobno za prihvaćanje novih europskih arhitektonskih poticaja. Vjerojatno je zato provedena nova organizacija rada u poduzeću, te se proširuje izvođačka djelatnost preuzimanjem raznovrsnih radova na većim gradnjama. Projektantska djelatnost doživljava radikalnu promjenu, nakon što arhitekt Lav Hönigsberg prestaje biti jedini projektant koji određuje arhitektonski profil poduzeća. Usvojena je fleksibilnija organizacija djelovanja, u kojoj određeni broj arhitekata dobiva veću projektantsku samostalnost u traganju za osobnim arhitektonskim izrazom. Posljedica je promjena arhitektonskog profila poduzeća, ovisno o manjoj ili većoj umjetničkoj individualnosti i kvaliteti obrazovanja zaposlenih arhitekata. Rezultati reorganizacije djelovanja uvelike iznanađuju. Opseg projektantske djelatnosti izrazito se povećava u nešto manje od devet godina, za oko 19 ugrađenih najamnih stambenih zgrada i 4 poslovno-stambene zgrade. Istovremeno, u poduzeću nastaju ostvarenja s estetskim obilježjima historicističke i

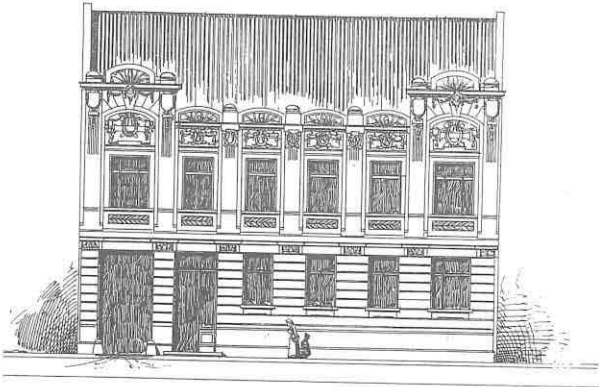
secesijske arhitekture. U poduzeću nije postojao običaj da zaposleni arhitekti potpisuju svoje autorstvo na projektima, nego se cjelokupna djelatnost poduzeća obavljala pod imenom vlasnika.⁶ Budući da nije sačuvana nikakva arhiva poduzeća, danas je moguće samo na osnovi raznorodnih indicija i arhitektonske analize izvršiti manje ili više vjerojatne atribucije nekih djela pojedinim arhitektima. Posebno mjesto pripada kući Pečić, Ilica 43, 1899. i kući Cernja, Prilaz 59, 1901. jer su to prvi primjeri jasno iskazanog secesijskog oblikovanja u arhitektonskoj kompoziciji.⁷ Autorstvo se ne može pripisati Vjekoslavu Bastlu, koji se tada još nalazi na studiju u Beču. Arhitekt Aleksander Laslo pripisuje obje kuće graditelju Ivanu Štefanu, koji određeno vrijeme boravi u poduzeću. Kuća Pečić kvalitetan je primjer četverosobnog stana na katu s dvokrakim stubištem uz sam rub parcele. Gospodarski prostori (služavka, izba, kuhinja) izdvojeni su u poseban blok na dvorišnoj strani. Svi prostori imaju direktno prirodno svjetlo ili posredno, putem svjetlika. Oblikovanje pročelja jedan je od ranih primjera proizvoljne figuracije secesije s promjenom visine vijenca na sredini pročelja i pojave linearnih skulptorskih elemenata na pročelju.

Ivan Štefan za Hönigsberg & Deutsch, kuća Pečić, Ilica 43, 1899. Pročelje (kasnije potpuno demolirano)

NACRT

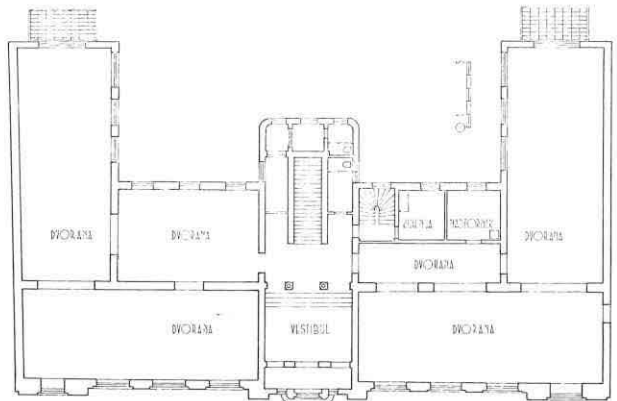
ZA NOVOKRASNJU DIRMOKATNIKE SOPR PAVLA KRNOŠKA
U ZAKAZBU, PRILAZ BR. 45.

MERILNO 1:100.

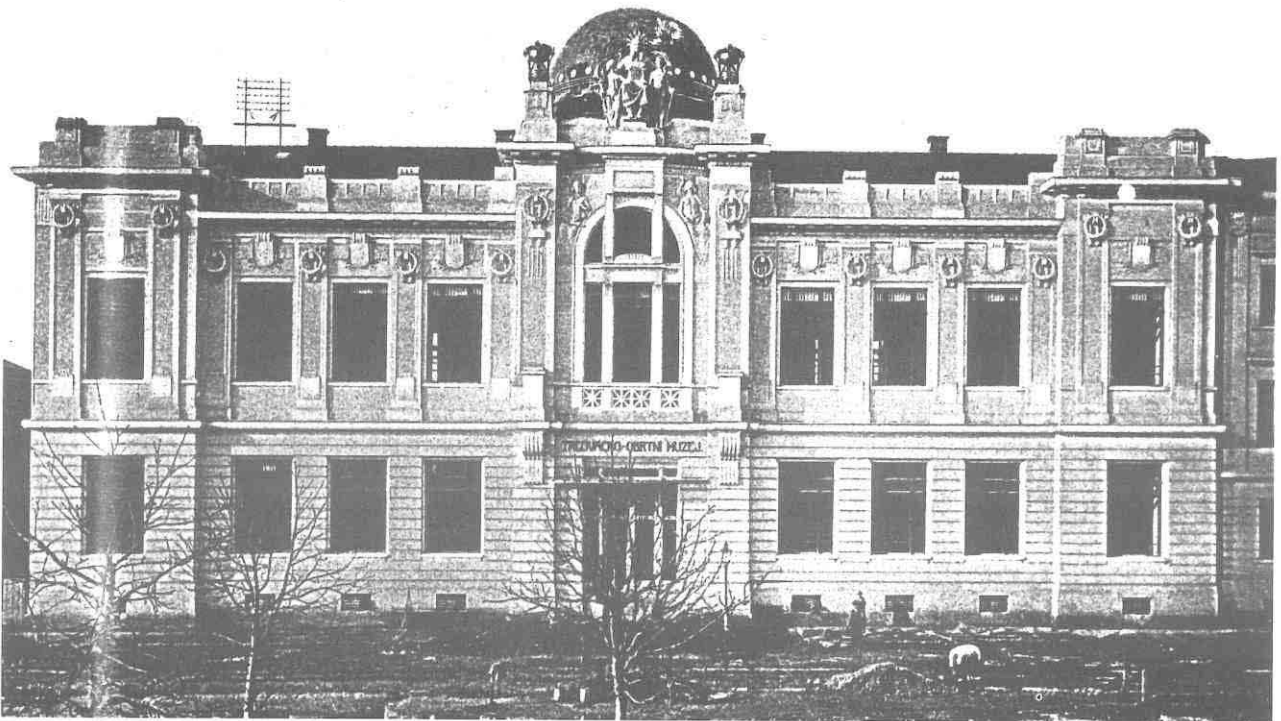
Ivan Štefan
Hönigsberg & Deutsch

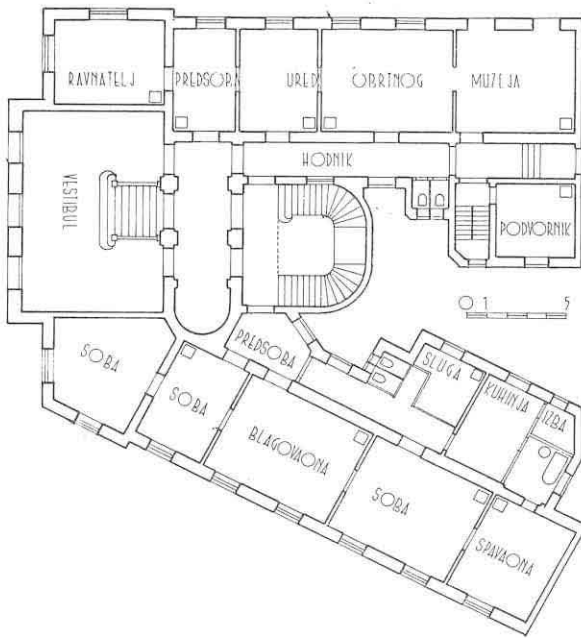
Ivan Štefan za Hönigsberg & Deutsch, kuća Cernjak, Prilaz 59, 1901.
Pročelje

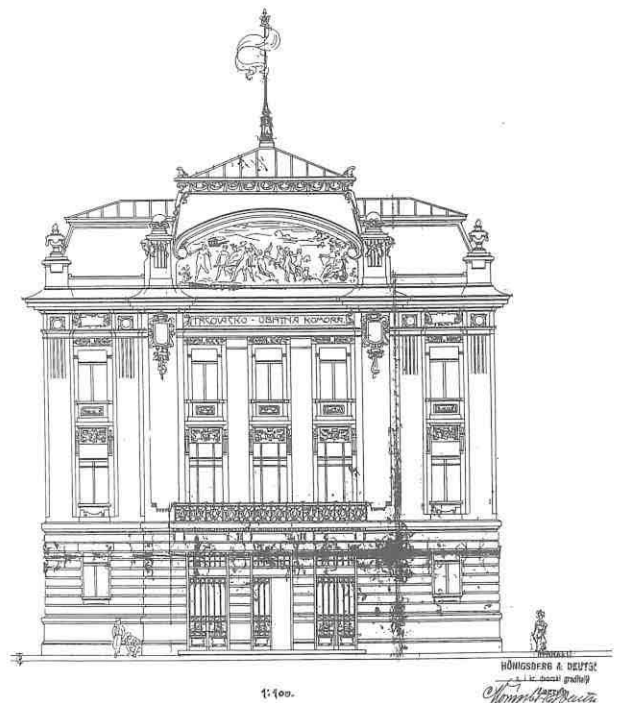
Vjekoslav Bastl za Hönigsberg & Deutsch, Trgovačko-obrtni muzej,
Mažuranićev trg 14, 1902.-03.
Tlocrt prizemlja

Izvorna fotografija pročelja (kasnije potpuno demolirano)

Vjekoslav Basti za Hönigsberg & Deutsch, Trgovačko-obrtna komora, Trg maršala Tita 8, 1902-03. Tlocrt prizemlja (neizvedeno)

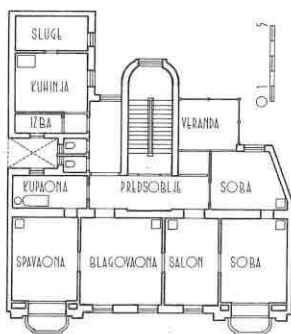
Pročelje (neizvedeno)

Izvorna fotografija pročelja komore

Izvorna fotografija pročelja komore i muzeja

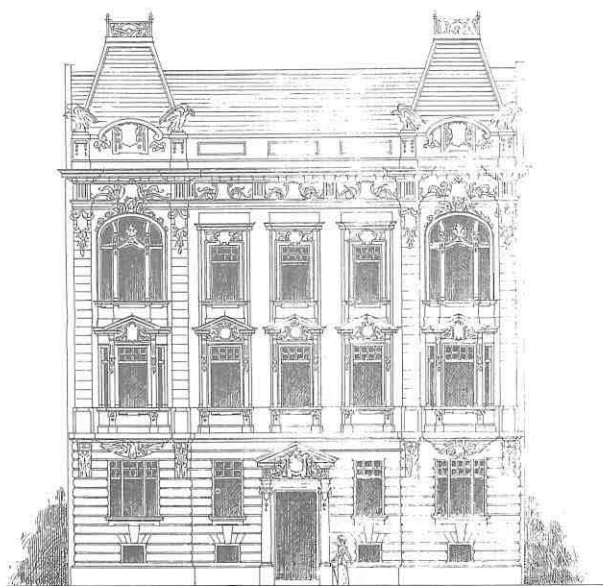
Kuća Kornitzer
Tlocrt prvog kata (neizvedeno)

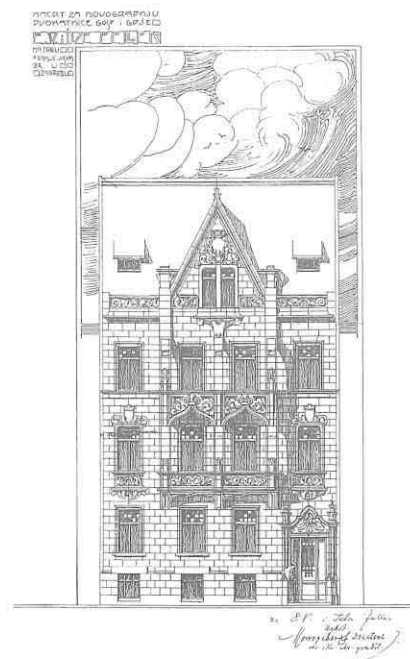
Kuća Feller, tlocrt prvog kata

Kuća Cernjak primjer je standarda zagrebačke stambene izgradnje s dva dvosobna stana na katu i vertikalnom komunikacijom dvokrakim stubištem. Zanimljiva je segmentna podjela krovnog vijenca u ritmu prozorskih otvora na pročelju. Za vrijeme rada u poduzeću arhitekt Vjekoslav Bastl najviše je energije posvećivao projektiranju ugrađene najamne stambene gradnje.⁸ Izuzetno su kvalitetna arhitektonska rješenja kuća Kornitzer, Gundulićeva 22, kuća Feller, Tomislavov trg 4, 1903.-04. i kuća Rozsaj, Kurelčeva 3, 1904.-05.⁹ Kuća Kornitzer primjer je šesterosobnog stana na katu s centralno smještenim dvokrakim stubištem. Gospodarski su prostori izdvojeni u poseban blok i prema ostalim prostorima odvojeni hodnikom. Ulazno predsoblje ima direktno svjetlo. Ostvareno je rafinirano nizanje soba na uličnoj strani i

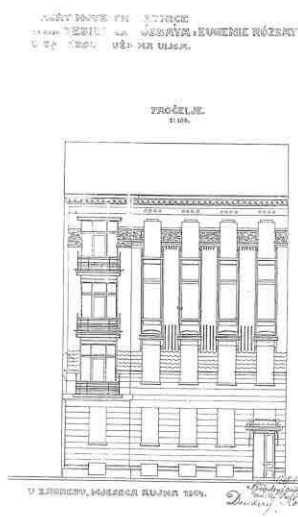
veliki trijem prema dvorištu. U oblikovanju kuće Kornitzer još su prisutni elementi historicističkog oblikovanja, poput krovnih tornjeva te zabata iznad prozora, ali se naslućuje secesijsko oblikovanje velikih krajnjih prozora i skulptura na vijencu. Iz toga dvosmislenog umjetničkog odnosa, koji se može opisati kao svjesni izbor pozicije između historicizma i secesije, neposredno proizlazi oblikovanje kuće Feller, koja je jedan od rijetkih primjera obiteljske ugrađene stambene kuće u suvremenoj arhitekturi Zagreba. Cijela je kuća predviđena za život i rad jedne obitelji. U prizemlju su poslovni prostori, na prvom su katu dnevni prostori, a na drugom su katu spavaonice roditelja i djece. Oblikovanje će snažno utjecati na kasnije djelovanje arhitekta Otta Goldscheidera za vrijeme rada u poduzeću Hönigsberg & Deutch.

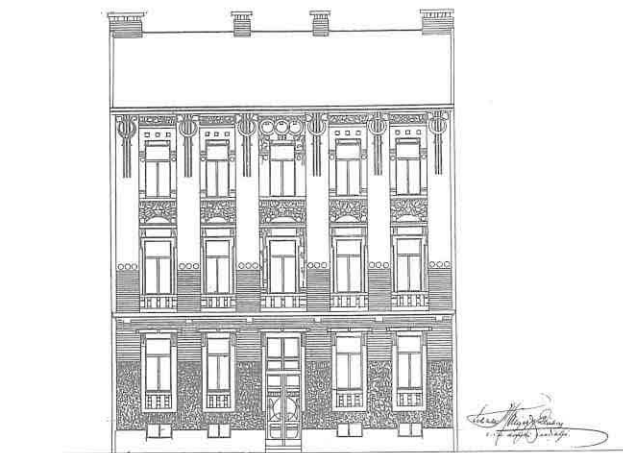
Vjekoslav Bastl za Hönigsberg & Deutch, kuća Kornitzer
Gundulićeva 22, 1902., Pročelje (neizvedeno)

Vjekoslav Bastl za Hönigsberg & Deutch, kuća Feller,
Tomislavov trg 4, 1903.-04. Pročelje (neizvedeno)

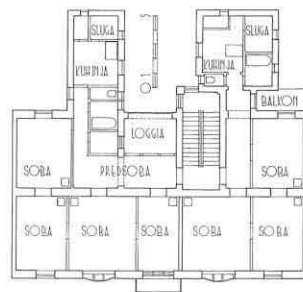

Vjekoslav Bastl
za Hönigsberg & Deutsch,
kuća Rozsaj, Kurelčeva 3,
1904.-05.
Pročelje
Tlocrt prvog kata

Vjekoslav Bastl za Hönigsberg & Deutsch, kuća Majdak, Palmotičeva 50,
1903., Pročelje

Kuća Rozsaj primjer je četverosobnog stana na katu s dvokrakim stubištem smještenim uz rub građevinske parcele. Centralnim svjetlikom riješeno je posredno osvijetljenje i zračenje ulazne predsobe i gospodarskih prostora. U standardnom modelu zagrebačke najamne stambene zgrade s dva stana različitih veličina na katu i vertikalnom komunikacijom s dvokrakim stubištem nalaze se kuća Majdak, Palmotičeva 50, 1903., Dom mirovinske zaklade Hrvatskog zemaljskog kazališta, Mažuranićev trg 12, 1904., kuća Rado, Jelačićev trg 5, 1904.-05., kuća Goršak, Ilica 166, 1906. i kuća Hodovsky, Gajeva 47, 1909.-10.¹⁰ Oblikovni izraz u arhitektonskoj kompoziciji pokazuje potpuno zrelo vladanje secesijskim vokabularom uz naglasak na istraživanju taktilnih mogućnosti zidne plohe pročelja. Inovativno je rješenje Doma mirovinske zaklade s dva centralno smještena svjetlika, kojima je ostvareno posredno osvijetljenje gospodarskih prostora i prostrane ulazne predsobe. Unutar tog stambenog modela posebno mjesto zauzima prostorna organizacija kuće Rado, koja zauzima cijelu parcelu stvarajući tri svjetlika. Prostrano zenitalno osvijetljeno trokrako stubište smješteno je u sredini, ali uz krajnji rub parcele. Na prvom katu je raskošni peterosobni stan vlasnika i njegova zubarska ordinacija. Ulazni prostor u stan riješen je prvi put prostranom predsobom koja je posredno osvijetljena svjetlikom. Iz predsobe se ulazi u sve prostore stana. Ulazni prostor ordinacije riješen je zenitalno osvijetljenom predsobom. Na drugom katu, iznad ordinacije, udoban je trosobni stan. Kuća Rado stiliziranom jednostavnošću i upotrebom elemenata umjetne bravarije postiže izrazito otmjen dojam. Postava zmajeva na krajnjim uglovima krovnog vijenca samo je još jedan od dokaza ekscentričnosti Bastlove umjetničke imaginacije. Pojava valovito povezanih stupova na pročelju kuće Goršak direktno će utjecati na virtuoznu razigranost ostvarenja Victora Grossa, kuće Kohn-Hass, Kumičićeva 1/Svačićev trg, 1910.

Vjekoslav Bastl, kuća Hodovsky, Gajeva 47, 1909.-10.
Tlocrt 1. kata i pročelje

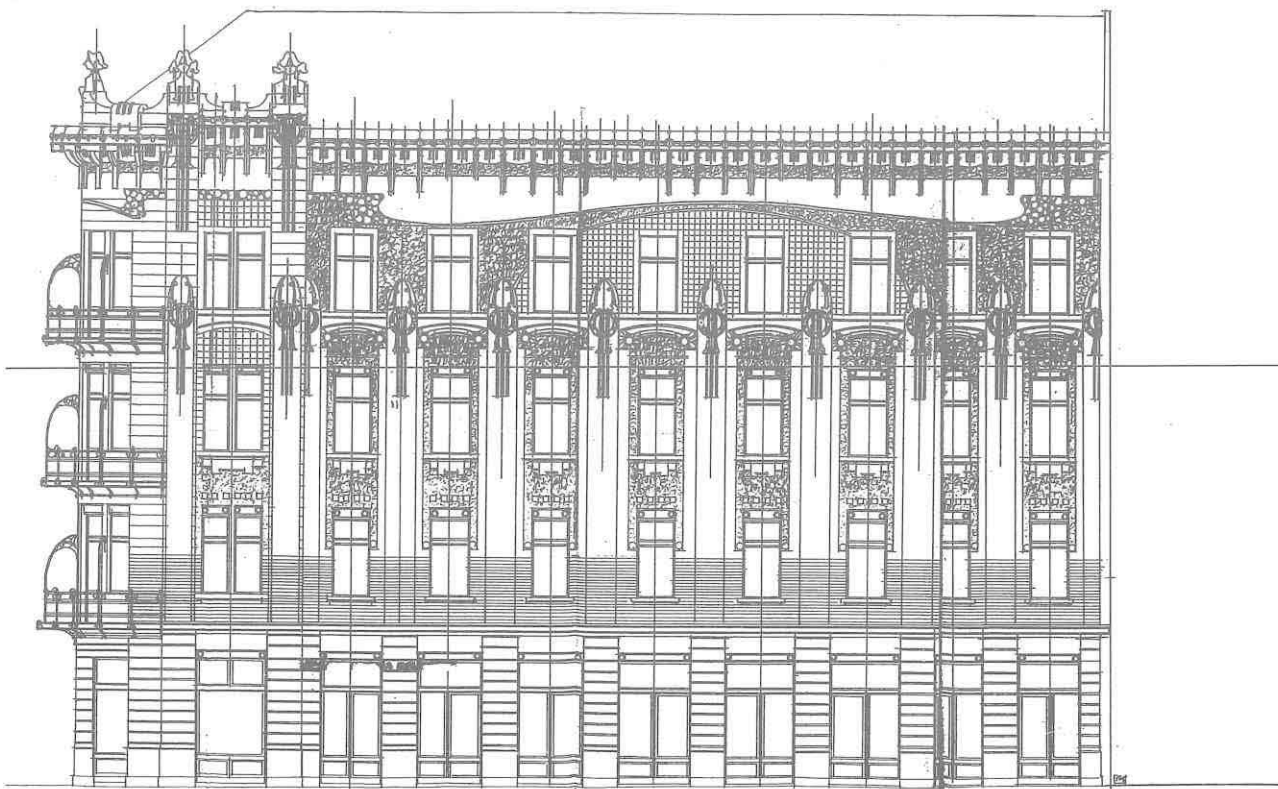
Pročelje u Gunduličevoj ulici (neizvedeno)

Pročelje

Vjekoslav Bastl za
Hönigsberg & Deutsch,
kuća Kalina, Gunduličeva 20/
Masarykova 1, 1903.-04.

Pročelje u Masarykovojoj ulici (neizvedeno)

*Arhitekti:
Hönigsberg & Deutsch
od 1. 10. do 31. 12. 1903.*

U treću grupu pripadaju kuća Kalina, Gundulićeva 20/ Masarykova 1, 1903.-04., kuća Lehner, Palmotićeve 2, 1905., kuća Feller, Jurišićeva 1-1a/Jelačićev trg, 1905.-06., kuća Mihelić, Petrinjska 61, 1905.-06., gdje se u odnosu kuće i zemljišne parcele te rješenju prostorne organizacije osjećaju veliki kompromisi između estetskih zamisli arhitekta i pritisaka vlasnika željnih ostvarivanja što većeg profita.¹¹ Radi se naime o uglovnicama, na kojima su vlasnici željeli ostvariti veću izgrađenost radi postizanja veće najamnine. Direktna su posljedica relativno nekvalitetni stambeni prostori. Paradoksalno je da su kuća Kalina, kuća Feller i kuća Mihelić možda oblikovno najuspješnija arhitektonska rješenja arhitekta Vjekoslava Bastla.

Na kući Kalina najveće su inovacije u oblikovanju zidne površine. Prva su varijanta neizvedeni nacrti pročelja za građevnu dozvolu gdje se ističe taktilnost zidne površine upotrebom žbuka raznih tekstura, uz bogatu skulpturalnu dekoraciju. Izvedeno pročelje uglavnom je bez skulpturalne dekoracije i svedeno je na estetiziranu glatku blještavu plohu. Umjesto prethodne monokromije, dominantan je kolorit i refleksija višebojnih glaziranih keramičkih pločica s bogato geometrijski stiliziranim crtežom biljne ornamentike. Rješenje je potpuno u duhu suvremenih europskih zbivanja. Kuća Kalina jedno je od malobrojnih suvremenih arhitektonskih ostvarenja gdje je pročelje riješeno upotrebom visoko glaziranih keramičkih pločica, poput Wagnerovog kompleksa najamnih stambenih kuća na Linke Wienzeile 38-40 i Köstlergasse 3 u Beču, 1898.-99., Fabianijeve kuće Portois & Fix, Ungargasse 59 u Beču, 1899.-1900., te Lavirottova Ceramic-hotela, Av. de Wagram 34 u Parizu, 1904.

Iz neizvedenih nacrtu pročelja kuće Kalina proizlazi oblikovno rješenje pročelja kuće Mihelić, gdje je dosljedno provedena fina ornamentalna profilacija i upotreba

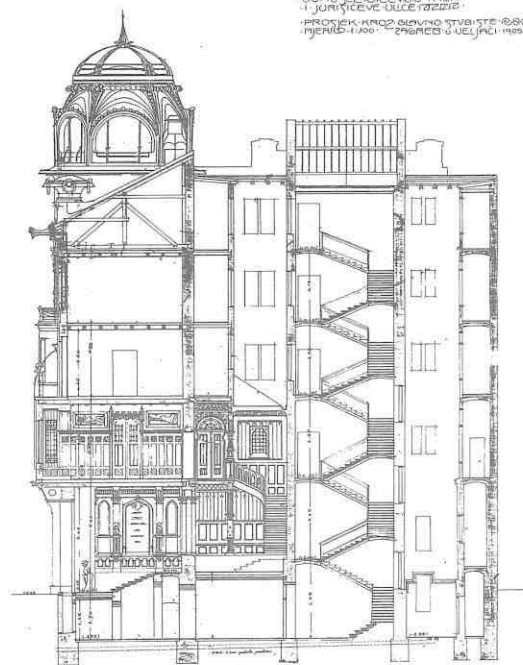
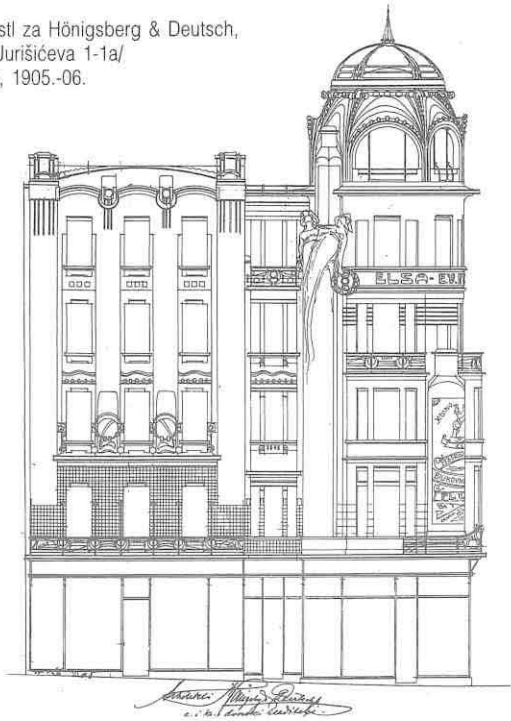
Vjekoslav Bastl, kuća Mihelić, Petrinjska 61, 1905.-06.
Fotografija pročelja

zidnih površina različite teksture. Izuzetno mjesto pripada arhitektonskom oblikovanju kuće Feller, koja je rekonstrukcijom i nadogradnjom 1928. potpuno demolirana. Ekscentrično oblikovanje ugla s reklamom boce za biljna ulja dvokatne visine i bizarno oblikovanom završnom kupolom primjer je krajnje razigranosti Bastlove umjetničke imaginacije, ali i racionalne sposobnosti da sve arhitektonske i skulpturalne elemente, unatoč krajnjoj ekstravaganciji, drži potpuno pod kontrolom sklada arhitektonske kompozicije, kojom postiže dosljedno i cjelovito umjetničko djelo.

Osim stambene arhitekture, poduzeće Hönigsberg & Deutsch radilo je i javne zgrade s vrlo velikim financijskim proračunom. Nova zgrada Trgovačko-obrtnog muzeja, Mažuranićev trg 14, 1902.-03. (pročelje potpuno demolirano tridesetih godina XX. stoljeća) i palača Trgovačko-obrtna komora, Trg maršala Tita 8, 1902.-03. primjer su upotrebe konstruktivnih mogućnosti novog materijala armiranog betona kojim se postiže reinterpretacija stereometrijskog odnosa prozorskih otvora i zidne plohe pročelja.¹² Mijenjaju se neki dotada neprikosnoveni arhitektonski kanoni. Na zgradi muzeja secesijsko oblikovanje perforira zidno platno povećavajući površinu prozora. U arhitektonskoj kompoziciji muzeja dominira ortogonalni raster velikih prozorskih otvora, gdje je zid u potpunosti negiran i pretvoren u niz velikih transparentnih prozorskih površina. Postignut je pažljivo izbalansirani sklad između horizontale glavnog volumena i vertikale centralnog ulaznog dijela, koji završava polukružnom kupolom uz reprezentativne portalne i skulpturalne akcente. U jednom trenutku postojala je varijanta velikog muzeja na Rooseveltovu trgu 3, koja je kasnije otpala zbog financijskih razloga. U arhitektonskoj kompoziciji palače komore izuzetno je vješto iskorišteno nespretno suženje zemljišne parcele. Postoji zanimljiva neizvedena varijanta s reprezentativnim ulaznim vestibulom, koji je veoma sličan rješenju arhitekta Lava Hönigsberga iz "Hrvatskog učiteljskog doma", na Trgu maršala Tita 4, 1888.-89. Pažljivim stupnjevanjem krovnih ploha po vertikali i odmjerenim rizalitnim istacima volumena koji su kompozicijski usklađeni vertikalom tornja postignut je vizualni estetski akcent na gradskoj točki oko koje se prelamaju perspektivni i prometni pravci okolnih ulica i trgova. Zanimljiva je secesijska promjena u shvaćanju međuodnosa između skulpture i arhitektonskih elemenata na primjeru muzeja i komore, gdje je skulptura uz naglašeno oblikovane krovne vijence jedan od sastavnih elemenata koji arhitektonski ističe kompoziciju čitavog djela.

Vjekoslav Bastl za Hönigsberg & Deutsch,
 kuća Feller, Jurišićeva 1-1a/
 Jelačićev trg, 1905.-06.

PROJEKT ZA NOVOGRADNIO:
 GOSPODARSTVA
 UGAO JELAČIĆEVOG TRGA
 I JURJIŠIĆEVE ULICE
 PROJEKAT KROZ GLAVNO STUBIŠTE
 PJEK. 1:100. 1905.

Pročelje na Jelačićevu trgu (potpuno pregrađeno)

Presjek kroz glavno stubište

Tlocrt drugog kata

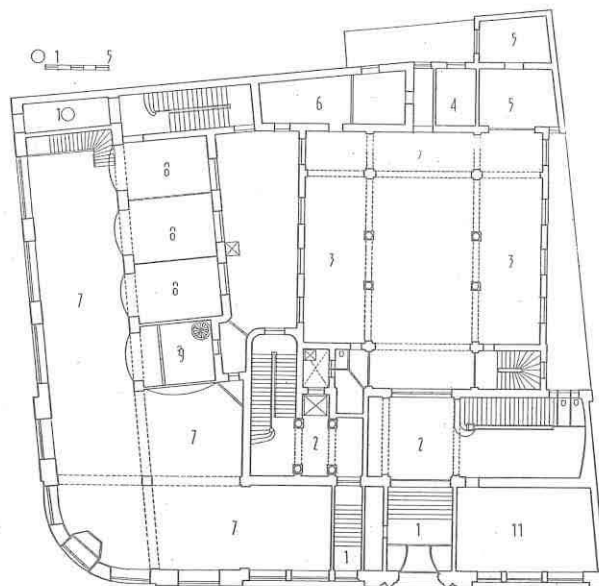

Pročelje u Jurišićevoj ulici (potpuno pregrađeno)

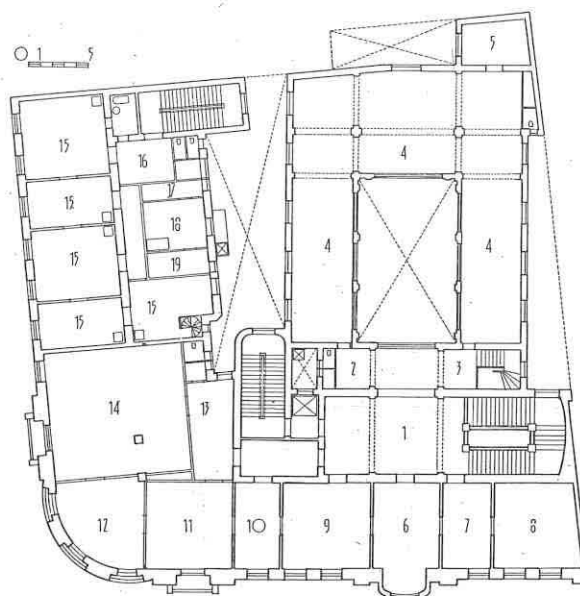
PROČELA KUĆE E.V. FELLER.
 UGAO JELAČIĆEVA TRGA I JURJIŠIĆEVE ULICE.
 MJEKILLO 1:100.

Palača Hrvatsko-Slavonske zemaljske centralne štedionice, Ilica 25/Gundulićeva 2, 1906.-07. primjer je nastavka istraživanja modela poslovno-stambene zgrade unutar već postavljenih odrednica zagrebačke arhitektonske tipologije. U prizemlju se nalaze javni sadržaji dućana, kavane i velike dvorane bankovne poslovnice za rad s građanima. Na prvom su katu uredski prostori banke, a na ostalim je katovima predviđeno stanovanje. Velikom projektantskom vještinom usklađeni su različiti sadržaji, a posebno je efektno riješena glavna blagajnička dvorana, čiju ljepotu nije uspjela uništiti niti pedesetogodišnja nebriga i ignorantski odnos prema interijeru. Palača HSZ centralne štedionice u Ilici inovativno je tipološko rješenje uglovnice, zaobljenim prelazom ugla te arhitektonskom kompozicijom kompaktnog volumena zgrade i specifične krovne polukružne kupole na šatorastoj bazi. U oblikovanju pročelja intenzivnije su korišteni skulpturalni ukrasi i ljudske figure. U arhitektonskoj kompoziciji prizemlja uspješno je primijenjen konstruktivni sistem armirano-betonskih greda, što je omogućilo povećanje prozorskih otvora kavane s obzirom na površinu nosivog zida. Uspjela primjena suvremenih inženjerskih konstrukcija u arhitektonskoj kompoziciji omogućila je oblikovanje cjelovitog unutrašnjeg prostora kavane.¹³ O poslovnom i umjetničkom dinamizmu djelovanja poduzeća najbolje svjedoči sudjelovanje i često osvajanje nagrada na brojnim natjecanjima. Najveći je dio natjecajnih radova izgubljen, a jedini su izvor obavijesti dnevne novine i stručne publikacije.¹⁴

Tlocrt prizemlja: 1 - ulaz u banku; 2 - vestibul; 3 - blagajna; 4 - stranke; 5 - šef ureda; 6 - trezor; 7 - kavana; 8 - igraće sobe; 9 - kuhinja; 10 - ulaz; 11 - dućan.

Tlocrt prvog kata: 1 - foyer; 2 - predprostor; 3 - male stube; 4 - knjigovodstvo i dopisništvo; 5 - šef; 6 - ravnatelj; 7 - predsoba; 8 - soba za dogovore; 9 - predsjednik; 10 - predsoba; 11 - potpredsjednik; 12 - parloir; 13 - predsoba; 14 - dvorana za sjednice; 15 - soba; 16 - predsoba; 17 - izba; 18 - kuhinja; 19 - sluga

Vjekoslav Bastl za Hönigsberg & Deutsch, Palača Hrvatsko-Slavonske zemaljske centralne štedionice, Ilica 25/Gundulićeva 2, 1906.-07.

U ovom razdoblju nastaje i djelomično sačuvan projekt za župnu crkvu na pozivnom natječaju iz 1903.¹⁵ Ocjenjivačkoj poroti predsjedao je Heinrich Swoboda, a radovi su objavljeni u posebnoj publikaciji tiskanoj u Beču. Zamišljena je centralna crkva kružne osnove s aksijalno smještenim zvonikom. Arhitektonska kompozicija riješena je tako da je valjak s kupolom negdje na četvrtini presječen jednokatnim portalom pročelja. Neposredna je posljedica veliki prozor nasuprot oltaru koji omogućuje prodor zenitalnog svjetla. Sačuvanim projektom župne crkve Vjekoslav Bastl samo dalje kreativno nastavlja razmišljanja o projektiranju suvremene župne crkve, koja su se vodila između arhitekata Wagnerove škole. Poseban značaj ima Vladimir Lunaček koji je kritičkim tekstovima s lucidnim tumačenjima pomogao medijsku promociju modernih umjetničkih shvaćanja Vjekoslava Bastla, vodećeg arhitekta druge akademske generacije.¹⁶ U tekstovima je elokventno i jednostavnim rječnikom obrazloženo shvaćanje arhitekture kao izričito umjetničkog djelovanja. Ukratko je opisana situacija koju Vjekoslav Bastl zatječe na povratku sa studija u Zagrebu kad je "s neizgrađenim ukusom naše publike morao, ali da se bori svaki naš moderni arhitekt, ako hoće ne samo da zasluži i da gradi, nego ono što posagradi, da bude i nosilo biljeg njegova rada."¹⁷ Koncizno su prikazani projektantski principi arhitekta Vjekoslava Bastla da je "gradnja u prvom redu opredijeljena za ljude, za stanovanje te da nije niti kakova stvarca za gledanje, a niti prosta kuća, prosti objekt uložnog kapitala, koji odbacuje stanovite kamate."¹⁸ Dosljedno je zastupano uvjerenje da je cilj moderne arhitekture "da bude odrazom umjetničkog osjećaja svoga doba. U svom nastojanju nužno je morala postati radikalna i odbaciti, u koliko je to bilo moguće, sve historijske i tradicionalne spona. (...) Iz toga (...) rezultat će najedamput moderni stil, za koga nitko ne sumnja, da će svojom grandioznošću svu prošlost stilova natkriliti (...)"¹⁹

U analizi prethodnog razdoblja prisutna je kontradikcija, jer se u kritici arhitektonskog djelovanja prve akademske generacije i arhitekture historicizma koristi identičnim radikalnim optimizmom i pretjeranom vjerom, ovaj put u moderni stil, dok je prva akademska generacija apsolutizirala svemogućnost industrijsko-tehničkog progresa. Početno razdoblje moderne negdje od cca 1897. do cca 1910. obilježilo je istovremeno postojanje arhitektonskog izraza kasnog historicizma i secesijskog senzibiliteta. Prva akademska generacija ostaje dosljedno uz tradicionalnu figuraciju historicizma. Druga akademska generacija uvela je secesijsku proizvoljnu figuraciju u arhitektonski izraz. Arhitekt koji je najpreciznije artikulirao modernistički izraz bio je Vjekoslav Bastl, djelujući u poduzeću Hönigsberg & Deutsch, gdje

mu je pomogla fleksibilnost poslovne organizacije i intelektualna tolerantnost vlasnika. Osnovni principi secesijske arhitektonske kompozicije na razini umjetničkog koncepta i proizvoljno oblikovanje suvereno su primjenjivani u nizu ostvarenja. U potpunosti je napuštena tradicionalna figuracija u korist proizvoljne figuracije biološkog karaktera, koja je snažno subjektivno stilizirana geometrijom. Velike secesijske inovacije u oblikovanju zidne površine, u arhitektonskoj kompoziciji krovnih vijenaca, u odnosu arhitekture i skulpture, umjetno bravarskim radovima zasnovane su na subjektivnoj inverziji ili negaciji kasnohistoricističkih principa. Arhitektonsko djelo Vjekoslava Bastla u potpunosti je odredilo početni secesijski period u razdoblju moderne, a konačni doprinos zagrebačkoj arhitekturi nesumnjivo je značajniji na razini cjelokupnog ostvarenja, a manje na razini pojedinog djela.

Bilješke

- 1 Josip Marković, *Izveštaj o poučnom putovanju*, Trgovački i obrtni svijet, Zagreb, XIV/1897, 12, 90-91, op.cit.
- 2 Josip Marković, *Velegradska zgrada za stanovanje*, Trgovački i obrtni svijet, Zagreb, XIV/1897, 18-19-20; 137-139, 145-146, 153-154.
- 3 Isto kao 2, br. 20, str. 153-154, op.cit.
- 4 Isto kao 2, br. 18, str. 138, op. cit.
- 5 Isto kao 2, br. 20, str. 154, op. cit.
- 6 Izuzetak je arhitekt Otto Goldscheider čije ime nalazimo na pojedinim projektima negdje oko 1908.-09. godine.
- 7 a) Pročelje kuće Pečić potpuno je demolirano u razdoblju između dva svjetska rata.
b) Vremenske datacije projekata i sve ilustracije uz tekst izvedene su na osnovi arhivske građe GPZ/GO u Povijesnom arhivu u Zagrebu. Ako je datacija izvedena s dvije godine, prva znači godinu građevne dozvole, a druga je godina stambene (uporabne) dozvole. Datacija izvedena samo s jednom godinom, znači istovremenost građevne i stambene dozvole.
- 8 a) Osnovu za pripisivanje Vjekoslav Bastlu secesijski oblikovanih ostvarenja poduzeća Hönigsberg & Deutsch čini tekst Vladimira Lunačeka, "Iz naših umjetničkih ateliera: Vjekoslav Bastl", Dnevni list, Zagreb, II/1906., 14, 6, u kojem se izrijekom tvrdi: "Jedan od najvećih radikala u našoj arhitekturi (...) jest Vjekoslav Bastl. Ono što je moderno u Zagrebu, osobito ono što se oslanja uz ideje njegova učitelja, profesora i građevnog savjetnika, Ota Wagnera, njegova su djela, koja je radio kod građevne tvrtke Hönigsberg & Deutsch".
b) Lelja Dobronić, *Graditelji i izgradnja Zagreba u doba historijskih stilova*, Zagreb, 1983, str. 100-139.
c) Snješka Knežević, *Geneza "Zelene potkove" u Zagrebu - Prilog povijesti urbanog razvoja Zagreba u XIX stoljeću*, doktorski rad, Filozofski fakultet, Zagreb, 1994., str. 515-724.
- 9 Kuća Kornitzer nije izvedena po projektu poduzeća, već po osnovi graditelja Gjura Cameluttija.
- 10 Izvođač je kuće Hodovsky Prva Hrvatska zidarska zadruga s Gustavom Wellerom.
- 11 Na kući Kalina izvođač je građevinskih radova Gjuro Camelutti, a na kući Mihelić Vladimir Urbany.
- 12 Milan Krešić, *50-godišnjica trgovačko-obrtničke komore u Zagrebu 1852-1902*, Zagreb, 1902.g., str. 94-97. Za izbor projektanta vodstvo je komore raspisalo pozivni natječaj između: Hönigsberga & Deutsch, Josipa Markovića, Pilar & Mally & Bauda i Josipa pl. Vančaša. Kruno Waidmann, predsjednik ocjenjivačke porote, u drugi krug je pozvao poduzeća Hönigsberg & Deutsch i Pilar & Mally & Bauda. Ocjenjivačka porota u sastavu Hermann Bollé, Josip pl. Vančaš i Kuno Waidmann konačno je odabralo rad Hönigsberga & Deutsch. Konačno mišljenje

o projektu prije početka gradnje dali su još Janko Josip Grahor, Janko Holjac i Josip Marković. Izvođač zidarskih radova bilo je poduzeće Pilar & Mally & Bauda. Kiparske radove na muzeju izveo je Ivan Vlašić, a na komori Miroslav Kōnig. Svu bravariju izveo je Pavao Cernjak. Skulpturalnu alegoriju trgovine i obrta te Hrvatske izveo je Rudolf Valdec, a izvedba u kamenu povjerena je Josipu Moraku i Ivanu Steviću.

- 13 a) *Viesti društva inženira i arhitekta*, Zagreb, XXVII/1906., 3, 33.
b) *Viesti društva inženira i arhitekta*, Zagreb, XXIX/1908., 4, 77.
- 14 Sudjelovanje na natječajima:
a) 1902. - otkup za Gradsku štedionicu u Ljubljani, *Viesti društva inženira i arhitekta*, Zagreb, XXII/1902., 3.35.
b) 1903. - Hrvatsko-Slavonska zemaljska hipotekarna banka u Zagrebu. *Narodne novine*, Zagreb, LXIX/1903., 33.3.
c) 1909. - treća nagrada za crkvu Sv. Blaža u Zagrebu, *Narodne novine*, Zagreb, LXXV/1909., 20.3.
d) 1909. - dioba treće nagrade za palaču Prve hrvatske štedionice u Osijeku, *Novosti*, Zagreb, III/1909., 180.3.
e) 1909. - palača osiguravajućeg društva "Croatia" u Zagrebu.
- 15 Heinrich Swoboda, *Konkurrenzen fuer eine Einfache Pfarkirche* ..., Beč, 1903., 23-24.
- 16 isto kao 8.
17 isto kao 8, op. cit.
18 isto kao 8, op. cit.
19 isto kao 8, op. cit.

Summary

Zlatko Jurić: "Architect Vjekoslav Bastl - The Period 1901-1910"

While the notable architects Josip Marković and Viktor Kovačić designed relatively little from 1900 to 1910, giving most of their time to theoretical study and public discussion of architectural problems, Vjekoslav Bastl gave all his energy to designing and construction. His professional career began in 1901 when he entered the large studio of Hoenigsberg and Deutsch where he stayed until 1906. At that time this studio had several fine architects of the second generation formally educated in Zagreb, who now had the opportunity of applying their new modern theories in practice. The studio, which was large, was also able to follow Vjekoslav Bastl's increasingly sophisticated and elitist artistic concepts. Bastl also found a congenial promotor of his modern poetics in the lucid interpretations of the critic Vladimir Lunaček. Vjekoslav Bastl's work marked the definitive affirmation of Sezession/Art nouveau architecture in Zagreb (in its early phase) and represents an important contribution more in its sum than in any individual project.

Palača Hrvatsko-Slavonske zemaljske centralne štedionice, Ilica 25/Gundulićeva 2